

Zhh

A Rózsavölgyi-ház
a Martinelli téren

VILT TIBOR

SÉTAKÖZBEN II.

Pollack Nemzeti Múzeuma egyedülálló vakolat-klasszicista alkotás Európában. Az ilyen rendeltetésű épületeket nyugaton köburkolat fedte.

A Nemzeti Múzeumon a timpanon szobordísz és az oszlopfők: fémdomborítások, kissé erősebben szólva: bádogból vannak. Láttam olyan rajzot, amelyen a szobordísz és az oszlopfők aranyozva voltak. Nagyon szép lehetett.

Az épület egyszerű tömbje a reformkor csodája. A gyönyörű, széles lépcsősor után a főbejárat. Ha belépünk, szellemesen kialakított terek füzére vezet a méltóságteljes, évszázadokra tervezett lépcsőházba, mely az első emelet hatalmas terméihez visz. A karzatok freskóit Lotz Károly és Than Mór festette, és később Medveczky Jenő restaurálta, kivételes hozzáértéssel.

Majdnem száz évvel később tervezte Pogány Móricz az Engels tér sarkán álló volt Adria Biztosító — ma a Budapesti Rendőr-főkapitányság — épületét. A földszintet két és fél méter magasságban nagyon szép női szoboralakok díszítették. A háborúban megsérült épületet modernizálták, nem odaillő ablakokat helyeztek el rajta. Hová lettek a szobrok?

Sajnálom azt is, hogy a Rókus kórház előtt állt Mária-szobrot lebontották. Jellegzetes és szép vaszobor volt. Hová lett?

A Budapesti Történelmi Múzeum szobortemetőjében — úgy tudom — sok szobor pihen. Lehet, hogy oda vitték ezeket. Vagy elpusztították?

A Rókus előtti Mária-szoborról a régi gumirádlerek jutnak eszembe, meg a vidékies villamosok. Mert akkoriban nyáron a Király utcában a 10-es villamos vonalán teljesen nyitott, lóvasút-szerű kocsik jártak.

Nem tartozom azok közé, akik mindig csak az eltűnő régít siratják. A Belváros közepe például

az Erzsébet-híd első felépítése előtt hangulatos lehetett zegzugos utcácskáival, tereszkéivel, de egy világváros centrumának szerepére egyáltalán nem volt alkalmas.

Amit az ódon, kisvárosias architektúra helyére terveztek az úgynevezett „utolsó békeévekben”, az ma is imponáló. Kivéve egyetlen épületet, a piaristák egykori székházát, a mostani bölcsészkart. Ez otrombán rátehénkedik a Belvárosi templomra, s egyébként is olyan az architektúrája, mint a mostanában használatos fölfújható építményeké.

A két Klotild palota — Kolb és Giergl alkotása — mega többi Felszabadulás téri ház városépítési szempontból ma is kiváló, nemes agyagokból készült alkotás. A nemrégien létesített aluljárórendszer jobban kibontakoztatja és a Felszabadulás térhez kapcsolja a Ferenciek terét. Sétálva vagy padra ülve gyönyörködhetünk ebben az „embersűrűs vadon”-ban.

És megérdemli az elismerő szót az a várostervező is, akinek eszébe jutott az úgynevezett *Nereidák kútjának* helyreállítása és visszahelyezése eredeti helyére. Az idő majd lekoptatja az újrifaragott szobornak most még túl éles formáit, s korhűbb lesz a pesti klasszicizmusnak ez a kissé félszeg, de nagyon ideillő alkotása. Engem a kamaszlányokra emlékeztet, akik nem tudják, hogyan kell megállni, nem tudnak még mit kezdeni szépségükkel.

A Felszabadulás tértől pár lépésre van egy ház, amelynek fiatalon — negyvenkét évesen — meghalt tervezőjét, *Lajta Bélát* ifjú koromtól úgy tartom számon, mint a legbátrabb magyar építész. Igenis, bátorság kellett ahhoz az első világháború előtti években, hogy olyan jövőbe látóan egyszerű, minden elemével sokatmondó épületet tervezzen, mint a Martinelli téri *Rózsavölgyi-ház*. Ha összehasonlítom 1911-es fényképét a mai, helyre-

állított homlokzatával, különbségeket látok a földszint és az első emelet kirakatsorának megoldásában. Meg kellene vizsgálni szakembereknek, hogy annak idején a restaurálás — esetleg anyaghiány miatt — nem hagyott-e el lényeges, eredetileg meglévő elemeket.

Érdekes összehasonlításra ad alkalmat, hogy a Rózsavölgyi-ház mellett ott van az egykori *Török bankház* homlokzata. (Török szerencséje örök — hirdette ifjúkorunkban a sorsjegyeket árusító cég.) Ez a cég olyan csiricsaré székházat tervezetett, amely ma is iskolapéldája lehet az elvilgárizált szecesszióknak, a pénzember-fantázia és a tervezői készségesség egymásra találásának.

Lajta Béla másik maradvány alkotása a Gázművek háza (Rákóczi út 18.), amely szintén az első világháború előtt, tehát a Bauhaus mozgalmát megelőzve épült. Nemcsak a vöröstéglás homlokzatát, hanem az épület szerkezetét is tanulmányoztuk már ifjúkorunkban, mint a legjobb értelemben vett modernség példáját. A két háború közti neobarokk ál-architektúrával, a rosszul szerkesztett épületre odacsapott érzelmes malterdíszekkel összehasonlítva, még becsesebb volt nekünk ez a hagyomány. És persze a *Vas utcai kereskedelmi iskola* épülete: szintén Lajta Béla alkotása. Ennek azonban van egy hibája, amelyről a tervező nem tehetett: a szűk utcába besorolt monumentális kiképzésű házra nincs sehonnan olyan rálátás, mint akár a Rózsavölgyi-házra, akár a Gázművek házára. Ha egyszer egy városrendezési akció lebontatna minden épületet a Vas utca és a Rókus vagy pláne a Corvin Áruház között, akkor tudnánk meg, milyen szép ez az iskola. A feltételezés persze abszurd, a telegkijelölés egykori kényszere végérvényesen beszorította ide Lajta Béla alkotását. De legalább egy mondatot kell szólni

A Vas utcai iskola

Csigó László felvételei

A Városmajor utcai iskola

6

2

ezzel az iskolaépülettel kapcsolatban is *Bárczy István* polgármesterről. Az ő nagyvonalú iskolaépítési akciójának köszönhetjük talán még azt is, hogy ma a budapesti gyerekek iskolába járhatnak. Pénzügyi kapuzárás előtt, közvetlenül az első háborút megelőző években teleépítette a fővárost iskolákkal. Mégpedig igen jól megtervezett iskolákkal. Többféle stílusban oldották meg föladatukat a tervezők, nem volt uniformizálás, mégis ma is föl lehet ismerni a város belső és külső kerületeiben egyaránt, hogy melyik iskola épült *Bárczy* akciója keretében. *Kós Károly* és *Györgyi Dénes Városmajor utcai iskolája*, amelyet sokszor gyönyörködve nézek — mivel ott lakom —, szintén megérdemli, hogy műemlékként óvjuk, becsüljük.

Építészetünknek erről a korszakáról szólva, szeretném leadni szavazatomat az *Állatkert*-vitában. Tisztelem az állatszakértők véleményét. Ha ők azt mondják, hogy

az *Állatkert* pavilonjai nem korszerűek, nem alkalmasak egzotikus állatok lakásául, bizonyára igazuk van.

Sok állatkertet láttam Európában, azok sem feleltek meg a követelményeknek, egyetlen ilyen intézménynek, *Hagenbeck* hamburgi állatkertjének kivételével. Ott huszonegy elefánt fürdött egyszerre — megszámloltam —, mégpedig teljes zavartalanságban. Az oroszlanok, tigrisek is teljesen otthonosan érezhették magukat az eredeti élőhelyükhöz hasonló, igen tágas területen. Ilyen környezetet a pesti *Állatkert* területén nem lehet teremteni, mert ehhez sem hely, sem pénz nincsen. Éppen ezért volna hiábavaló, sőt káros intézkedés, ha az 1912-ben épített pavilonokat átépítenék, eredeti formáikat — amelyeken máris sok a változtatás — még tovább rontanák vagy éppen elpusztítanák, azzal a jelszóval, hogy azok így jobban megfelelnek az állatoknak. Mert va-

lóban jók nem lesznek soha, viszont mint becses építészeti emlékek megsemmisülnének.

*

Lehet, hogy az idős ember nosztalgiája szólal meg bennem, de én a *Tabán* lebontását is sajnálom. Hogy házai ócskák voltak, az igaz. De ha még vártak volna néhány évtizedig, akkor az új szigetelő eljárásokkal, tartós anyagokból tökéletesen rendbe lehetett volna hozni ezt a városrészt. A *Tabán* házai egyenként különböző kvalitásúak voltak ugyan, de együtt mégis olyan értéket képviseltek, amelynek csodájára járnának az idelátogatók.

Annyit mégis el kell ismerni, hogy a régi *Tabán* helyén fű, bokor, aránylag jó levegő van. A történelmi atmoszféra helyett legalább azt szippanthatjuk. S kilátatunk a *Nap-hegy*, *Gellérthegy* felé.

Óbudán, ahol az utóbbi évek

legnagyobb rombolása, építése folyt, van még egy kis épület-együttes, az *Újlaki templom* mögött, a *Felhévízi utcában*. Itt forgatták az egyik házban a *Halálos tavaszt*, *Karády Katalinnal* és *Jávor Pállal*. Nem ezért kellene műemlékegyüttessé nyilvánítani és korszerűsíteni ezt a környéket, hanem azért, hogy mutatóban maradjon valami a múltból.

Jóvatenni persze már ezzel sem lehetne azt az urbanisztikai katasztrófát, ami *Óbudán* történt. A *Dunát* és a *domboldalt* kegyetlenül elszakították egymástól a tömör, nem ideillő léptékű lakótömbökkel.

Érvek és ellenérvek már megküzdöttek ebben az ügyben. Az elkészült tömböket nem lehet sem átformálni, sem kijebb tolni. De ha megcsinálták volna annak idején a beépítési terv makkettjét, fölvetették volna filmre minden nézetből, s megkérdezték volna a televízió nézőinek véleményét — nem kapott volna jó-

Belső tér a Nemzeti múzeumban

A Felhévízi utca

2

vághagyást az az elgondolás, amely a hegyet és a vizet így elszakítja egymástól. (Ezt a televíziós népszavazást meg lehetne rendezni a következő nagy városrendezési tervekkel kapcsolatban. Talán Budapest építészeti jövője is érdeklő annyira a tévé nézőit, mint az, hogy ki a legügyesebb riporter.)

Aggódva tekintek azokra a nem is nagyon távoli évekre, mikor ezek a lakókaptárak elkezdnek megrokkanni, vizes és elektromos érrendszerük tönkremegy, s mindegyik tömb egy-egy sokemeletes Mária Valéria teleppé súlylyed.

*

Ha szétnézek műtermem környékén, az *Ybl Miklós téren*, napról napra látom egy értékes műemléknek, az *Ybl* tervezte *Várkert Kioszknak* pusztulását. Az itt működő vendéglőt évekkal ezelőtt bezárták. Valóban rászorult már a felújításra. De a restaurálás azóta sem kezdődött meg. Nem

tudom, mi okozza a késedelmet, de bizonyos, hogy amióta a határozat meghozatala késik, már elvégezhetnék volna a felújítást. S ez a vendéglő és uzsonnázó hely sok látogatót idevonzana, hiszen a dunai panoráma, az öreg fák árnyéka páratlanul szép.

A környéknek egy másik helyreállítandó kedves műemlékéről, a *Siklőről* már sokat cikkeztek. Most már nem vitázni kellene róla, hanem megcsinálni. Természetesen nem gőzüzeműre, mint ahogy valamikor közlekedett: egy cséplőgép formájú ormótlan kazán hajtotta meg a kerekét. Hajthatná villanymotor, de a fülkét mégis a régi mintára kellene megcsinálni. Szükség is volna rá, hiszen a Várba özőnlő rengeteg ember szállítására a 16-os busz és a Nemzeti Galéria busza nem elegendő.

*

A városképhez nemcsak az tartozik hozzá, amit mérnökök terveznek, vállalatok fölépítenek, ha-

nem az is, amit a város lakói hozzáadnak. És hozzáadhatnának, ha egy kis biztatást, segítséget kapnának! Hány csupas, virágtalan erkély, loggia árválkodik a régi negyedekben is meg az új lakótelepeken is. Futtassák be, virágosítsák, minden loggiát másképpen, egyéni ízlésük szerint. A háztömbök közé telepített fák sose nyúlnak föl a tizenötödik emeletig. De a loggiák virágosítása emberibbé, kedvesebbé tenné a lakótömböket.

Régi házak udvarán lehet egyszer-egyszer megfigyelni a nagyvárosi kertcsinálás „folklórját”. Van egy kedvenc udvarom, bent, a csúnyának tartott nyolcadik kerületben, a Berzsenyi utcában. Az udvart egy tűzfal zárja le. Erre van ráépítve a földszintes, kis épület. A kamrák, sufnik ott vannak az udvaron, színesre mázoltva. Középen egy virágágy, a széle kirakva pirosra, kékre, zöldre mázolt utcakövekkel. S mindenütt virágok. Ehhez az udvarhoz közel egy üzlet bejárata: telistele cserepes virággal. Virágok üdvözlölik a látogatót.

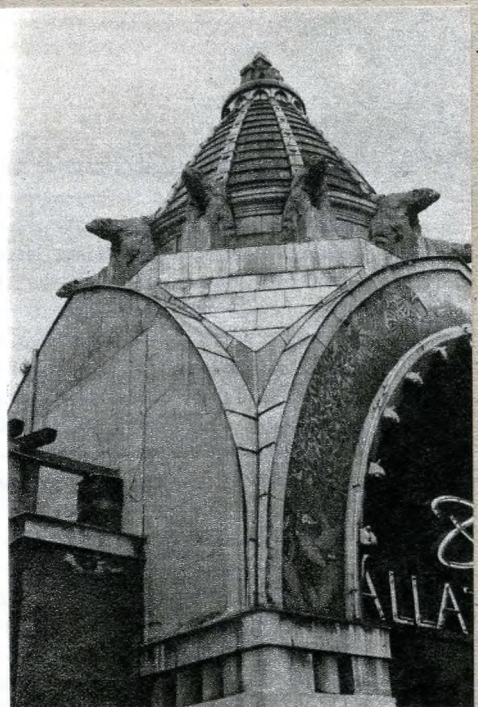
A naiv művészetnek egyik fajtája ez. Virág-költészet. Bizonyosan van sok ilyen udvar széles e Budapesten. Meg kellene keresni és megörökíteni őket.

*

Most olvastam, hogy osztrák tőkével föl fognak építeni a volt Ritz helyén egy új szállodát, sőt egy egész új szállodasort. Aggódok, hogy a Duna Intercontinental szálló szörnyűségét megismétlik a tervezők. Az Intercontinental tömbje mindkét fő nézetéből kifogásolható. A dunai homlokzatot rizalitosan kellett volna megbontani. A helytelen tervezés miatt az épület két-három emelettel magasabb lett, mint amit a Duna-part arányai megengedtek volna. Pedig elég hely állt volna rendelkezésre ott, ahol most az építészeti jelentéktelen félmeleti üzletsor áll.

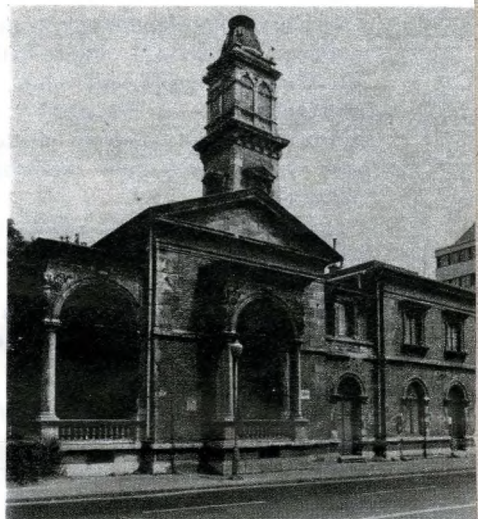
Az Apáczai Csere utca felőli nézetről azt sem mondhatjuk, hogy ez a szálloda hátsó frontja, mert nyomasztóan kopár, vakolatlan faltömegével egy erőd vagy börtön hatását kelti.

Itt is olyasmi történt, mint Óbudán: a Duna és a belső területek közé áthatolhatatlan tömböt építettek. Ügyelni kellene arra, hogy az új szállodasor ne rontsa tovább a Duna-part szépségét.

Az Állatkert főbejárata

A Várkert Kioszk ma

A Gázművek háza, Rákóczi út 18.

